

СЕКЦІЯ 2 СОЦІАЛЬНІ СТРУКТУРИ ТА СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

ЗАЛУЧЕННЯ ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ

INTERNET COMMUNITIES' ENGAGEMENT AS A COMPONENT OF SOCIAL CAPITAL FORMATION IN WARTIME

У статті проаналізовано динаміку формування соціального капіталу через залучення Інтернет-спільнот в умовах повномасштабної війни Росії проти України з 2022 року. В роботі зроблений акцент на різноманітних поняттях соціального капіталу в контексті залучення Інтернет-спільнот. Застосовуючи методологію дослідження залученості цифрових спільнот автори розглядають процес того, як онлайн-мережі стають майданчиками для згуртованості, довіри, взаємодопомоги та самоорганізації. Окрема увага приділена концепції мережевого індивідуалізму, ролі соціальних мереж як нового соціального інституту та практикам цифрової участі. Розкриваються інструменти та принципи community engagement як соціального процесу, що формує соціальний капітал у віртуальному середовищі. Функціонування Інтернет-спільнот керується двома фундаментальними переконаннями: вони є важливими елементами соціального життя сучасної людини; і що підвищення здатності спільнот залучати та підтримувати її членів є важливим для успіху. Функціонування Інтернет-спільнот передбачає, що об'єднання в межах цифрового простору важливі для колективного та індивідуального добробуту; що об'єднання широкого кола зацікавлених сторін забезпечить краще розуміння проблем; що стійкі рішення базуються на знанні фактів, спираючись на активи та маючи спільне бачення покращення; і що незалежна здатність спільноти до аналізу, планування та участі є важливою для успіху. Практична частина статті містить результати кількісного контент-аналізу популярних у Закарпатській області Інтернет-спільнот. Для аналізу було обрано тематичні групи за напрямками: волонтерство (допомога армії), громадянська активність, дозвілля. В контексті проведеного дослідження, подальші розвідки мають бути зосереджені на міжрегіональних відмінностях та довгострокових ефектах цифрового волонтерства та мережевої згуртованості в повоєнних умовах.

Ключові слова: соціальний капітал, Інтернет-спільноти, війна, community engagement,

соціальна стійкість, цифрові мережі, цифрова участь.

The article analyzes the dynamics of social capital formation through the involvement of Internet communities in the context of Russia's full-scale war against Ukraine since 2022. The work focuses on different interpretations of the concept of social capital in the context of the involvement of Internet communities. Applying the methodology of research on the involvement of digital communities, the authors consider the process of how online networks become platforms for cohesion, trust, mutual assistance and self-organization. Special attention is paid to the concept of networked individualism, the role of social networks as a new social institution and the practices of digital participation. The tools and principles of community engagement as a social process that forms social capital in the virtual environment are revealed. The functioning of Internet communities is guided by two fundamental beliefs: they are important elements of the social life of a modern person; and that increasing the ability of communities to involve and support their members is important for success. The functioning of Internet communities assumes that associations within the digital space are important for collective and individual well-being; that bringing together a wide range of stakeholders will provide a better understanding of the problems; that sustainable solutions are based on knowledge of facts, relying on assets and having a shared vision of improvement; and that the independent ability of the community to analyze, plan and participate is essential for success. The practical part of the article contains the results of a quantitative content analysis of popular Internet communities in the Transcarpathian region. Thematic groups were selected for the analysis in the following areas: volunteering (assistance to the army), civic activity, leisure. In the context of the conducted research, further exploration should focus on interregional differences and long-term effects of digital volunteering and network cohesion in post-war conditions.

Key words: social capital, online communities, war, community engagement, social resilience, digital networks, digital participation.

УДК 316.42:004.738.5(477)"2022/..."
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.3>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Афанасьєв Д.М.

к.соціол.н., в.о. завідувача кафедри соціології та соціальної роботи
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Дзямко І.М.

аспірант
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Чінчевий С.В.

аспірант
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

У сучасному суспільстві, де цифрові технології трансформують форми соціальної взаємодії, Інтернет-спільноти стають не лише каналами комунікації, а й платформами мобілізації соціального капіталу. Після початку повномасштабної війни в Україні цифрові спільноти стали важливим чинником підтримки, координації та соціальної згуртованості. У цьому контексті особливої акту-

альності набуває концепція community engagement – залучення спільнот до прийняття рішень, планування й реалізації програм, які впливають на їхнє життя.

Теоретичні засади дослідження соціального капіталу в цифровому середовищі. Поняття соціального капіталу розроблялося П. Бурдьє [1], Р. Патнемом [2], Дж. Коулманом [3]. Вони наголошували

на важливості довіри, норм взаємності та участі. Патнем поділяє соціальний капітал на зв'язуючий (bonding), містковий (bridging) і пов'язаний із зв'язками з владою (linking), що дозволяє деталізувати внутрішньо – та міжгрупові зв'язки. Бурдье наголошує на репродукції нерівностей через доступ до соціального капіталу, а Коулман – на його здатності забезпечувати функціональну інтеграцію. Соціальний капітал все частіше використовується як пояснення майже будь-якого позитивного результату індивідуальної соціалізації та соціалізуючої поведінки. Фактично, занепокоєння щодо його надмірного застосування спонукало А. Портеса заперечити, що «наближається момент, коли соціальний капітал починає застосовуватися до стількох подій і в стількох різних контекстах, що втрачає будь-яке окреме значення» [4]. Тому важливо уточнити, що ми маємо на увазі під цим терміном.

Портес приписує перший систематичний сучасний аналіз соціального капіталу П'єру Бурдье, який у 1985 році визначив це поняття як «сукупність фактичних або потенційних ресурсів, пов'язаних з володінням міцною мережею більш-менш інституціоналізованих відносин взаємного знайомства та визнання» [1]. Це визначення говорить про те, що соціальний капітал має дві частини: відносини, які дозволяють індивідам отримати доступ до ресурсів, якими володіють інші, та кількість і якість самих ресурсів.

У своїй роботі Дж. Коулман стверджує: «Соціальний капітал створюється, коли відносини між людьми змінюються таким чином, що це сприяє діям» [2]. Р. Патнем, навпаки, вважає, що «соціальний капітал стосується таких особливостей соціальної організації, як мережі, норми та соціальна довіра, які сприяють координації та співпраці для взаємної вигоди» [3].

З цих інтерпретацій ми можемо зробити кілька висновків. По-перше, соціальний капітал – це набір, що представляє сукупність ресурсів. Другий висновок полягає в тому, що ці ресурси вбудовані у відносини. А третій елемент полягає в тому, що соціальний капітал є спрямованим та цілеспрямованим. Ми об'єднуємо ці висновки в єдине визначення: Соціальний капітал – це актив, що представляє собою дієві ресурси, що містяться в системі відносин та доступні через неї.

У цифровому середовищі, згідно з підходами Б. Уеллмана [5] та М. Кастельса [6], соціальний капітал формується через гнучкі, горизонтальні зв'язки, які не обмежені територіально. Уеллман висвітлює перехід до «мережевого індивідуалізму», де користувач вибудовує персональні соціальні мережі онлайн. Кастельс у своїй концепції мережевого суспільства підкреслює роль інформаційних потоків як головної структурної сили нової соціальності.

Інтернет-спільноти, таким чином, забезпечують новий рівень взаємодії, що дозволяє активізувати солідарність, взаємодопомогу, довіру та мобілізацію навіть за умов просторової роз'єднаності.

У сучасній літературі активно обговорюється ідея соціального капіталу як ресурсу для колективної дії у кризових умовах [7].

В контексті формування соціального капіталу, важливим компонентом є процес залучення до соціальної спільноти її учасників. Залучення спільнот (Community engagement) – це міждисциплінарна концепція, яка походить із соціології, охорони здоров'я, соціальної роботи. Фахівці Американського Центру запобігання та контролю хвороб розробили робоче визначення залучення спільнот, яке відображає його основні характеристики: ...процес спільної роботи з групами та через них з людьми, пов'язаних географічною близькістю, особливими інтересами або подібними ситуаціями для вирішення проблем, що впливають на добробут цих людей. Це потужний інструмент для покращення навколишнього середовища та поведінки зміни, які покращать здоров'я громади та її членів. Це часто включає партнерства та коаліції, які допомагають мобілізувати ресурси та системи впливу, змінюють стосунки між партнерами та служать каталізаторами для зміни політики, програм та практики [8].

Залучення спільнот може набувати багатьох форм, і партнерство може включати організовані групи, агентства, установи чи окремих осіб. Співробітники можуть брати участь у зміцненні здоров'я, дослідженнях або розробці політики.

Залучення спільноти також можна розглядати як континуум залучення всіх членів реальної або уявної громади. З часом конкретна співпраця швидше за все, просуватиметься вздовж цього континууму до більшої участі спільноти, і будь-яка співпраця, ймовірно, розвиватиметься й іншими шляхами. Зокрема, незважаючи на те, що залучення спільноти може бути досягнуто під час обмеженого за часом проекту, воно часто включає – і часто розвивається – довгострокове партнерство, яке переходить від традиційного фокусування на одній проблемі охорони здоров'я до вирішення низки соціальних, економічних, політичних і факторів навколишнього середовища, що впливають на здоров'я.

У соціологічному сенсі, community engagement є формою колективної дії, яка базується на довірі, залученості, розподіленні відповідальності та спільному баченні майбутнього.

У структурованій моделі Американського Центру запобігання та контролю хвороб community engagement подається як континуум: від інформування до партнерства й співкерування. Цей підхід дозволяє розглядати різні рівні залучення спільнот, зокрема в цифровому просторі. У дослідженнях Ш. Арнштайн (1969) «драбина участі» пояснює, як реальне залучення може відрізнятись від формального, і як включення спільноти впливає на легітимність процесів ухвалення рішень [7].

Інтернет-спільноти в умовах війни стали осередками community engagement. Соцмережі, месенджери, краудфандингові платформи забезпечують інструменти для участі: від збору ресурсів до громадських консультацій. В умовах невизначено-

сті цифрові платформи дозволяють мобілізувати негайну реакцію на потреби, об'єднати розпорошені зусилля та впроваджувати практики горизонтального врядування.

Community engagement у цифровому середовищі функціонує як континуум – від пасивного інформування до спільного прийняття рішень. Цифровий формат знижує бар'єри для участі, дає змогу новим категоріям учасників долучатись до процесів ухвалення рішень, обміну інформацією та співдії.

В контексті формування соціального капіталу Інтернет-спільнот, варто вказати на феномен мережевого індивідуалізму, проаналізований у дослідженнях Б. Уеллмана, і який полягає в тому, що користувачі самостійно формують свої інформаційні та соціальні зв'язки відповідно до потреб. Це робить цифрові спільноти адаптивними й ефективними в кризових ситуаціях.

Соціальний капітал у таких умовах стає ресурсом гнучкої кооперації: користувачі поєднують слабкі зв'язки з довірчими відносинами [9]. Дигіталізація сприяє розширенню таких слабких зв'язків, що дозволяє отримувати доступ до нової інформації, ресурсів та координації.

В контексті російсько-української війни залучення спільнот як елемент формування соціального капіталу вийшло на новий рівень. Українське громадянське суспільство активізувалося – зросла довіра до волонтерських організацій, горизонтальні мережі замінили (або доповнили) державні інституції. З іншого боку, соціальні мережі легітимізувалися як інститути колективної дії, що впливають на наративи, моральний стан, самоорганізацію. Водночас виникли нові ризики: цифрова втома, інформаційні атаки, втрати приватності, маніпуляції [10; 11; 12; 13].

В контексті нашого дослідження, емпіричним методом аналізу Інтернет-спільнот прийнято вважати кількісний контент-аналіз. Методологія проведеного нами контент-аналізу складалася з наступних етапів. Спочатку було визначено сукупність досліджуваних повідомлень (які є структурною одиницею аналізу) на сторінках акаунтів 3-х Інтернет-спільнот (див. табл. 1) у соціальній мережі Facebook. Вибір був заснований на використанні технічних можливостей спеціалізованого ресурсу «Fanpage Karma», який відстежує активність Інтернет-спільнот та користувачів у різних соціаль-

них мережах. Вибірка для контент-аналізу – всі повідомлення від імені досліджуваних учасників Інтернет-спільнот за період з 24 червня 2024 по 23 червня 2025 року. На наступному етапі відбувалось визначення ступеня залученості спільнот у соціальній мережі Facebook за такими показниками: 1) дата створення Інтернет-спільноти та час існування профілю; 2) кількість дописувачів; 3) показник кількості постів, тобто повідомлень, опублікованих від імені учасників за відповідний період та частота появи найбільш уживаних слів у дописах учасників Інтернет-спільнот; 4) залучення, тобто кількість лайків, перепостів та коментарів, повідомлень дописувачів на сторінках Інтернет-мереж, що засвідчує ступінь їхньої участі; 5) аналіз практик реагування учасників на позитивні, негативні та нейтрально забарвлені коментарі та відгуки користувачів.

Для аналізу було обрано тематичні групи за напрямками: волонтерство (допомога армії), громадянська активність, дозвілля. Отже, у вибірку потрапили групи, які є найбільш популярними у Закарпатській області у визначених тематичних напрямках: 1) «Рух підтримки закарпатських військових-Ужгород», 2) «Активна громада Закарпаття» та 3) «Екскурсії з Максом Адаменко». Аналіз груп мережі здійснювався за допомогою спеціалізованого ресурсу «Fanpage Karma».

Тематична спрямованість Інтернет-спільноти «Рух підтримки закарпатських військових-Ужгород» торкається координації зусиль з підтримки військових різних збройних формувань. Група є популярною, оскільки генерує контент, який торкається соціальних практик дуже багатьох людей. У групі розміщуються багато оголошень та постів про допомогу, на які відгукуються багато учасників групи.

В Інтернет-спільноті «Рух підтримки закарпатських військових-Ужгород» за вказаний період найбільшу популярність здобув пост від 17 листопада 2024 року такого змісту: «Дякуємо нашому другу військовому Івану за те, що сьогодні вивів декілька поранених хлопців на прогулянку містом ☺️💙💜 Спасибі кафе «Липа», які люб'язно прийняли і неочікувано пригостила хлопців за рахунок закладу ☺️. Усі, хто хоче підтримати поранених, які перебувають на лікуванні в Ужгороді, можете писати з пропозиціями ...». Учасники спільноти

Таблиця 1

Порівняльні показники Інтернет-спільнот

Показники	«Рух підтримки закарпатських військових-Ужгород»	«Активна Громада Закарпаття»	«Екскурсії з Максом Адаменко»
Кількість учасників	4,4 тис.	1,1 тис.	27 тис.
Загальна кількість постів за період	1193	213	548
Постів за день	3,3	0,6	1,5
Залученість (кількість «лайків, перепостів, коментарів / кількість учасників)	27,8	1,46	3,73

створили великий резонанс цьому допису через актуальність питання реабілітації військових. Даний пост отримав 10 тисяч «лайків», 1,2 тисяч перепостів та 168 коментарів. Реакція на цей та подібні дописи показує, що люди реагують на позитивні новини щодо поранених військових та проявів доброти в цей час. Серед дописувачів також були охочі теж взяти на прогулянку поранених.

Частотний аналіз появи слів у дописах показав переважання доброзичливої атмосфери, взаєморозуміння між коментаторами. Особливістю комунікації цієї спільноти є те, що серед найбільш часто вживаних слів присутні дієслова («дякуємо», «вітаємо», «переможемо», «хай Вам допомагає Бог» тощо) та мало власних назв. Це свідчить про високий рівень деперсоналізації спільноти. Намагання позиціонувати себе займенником «ми».

Вважаємо, що саме такі спільноти формують, в першу чергу, колективний соціальний капітал. Спільнота «Рух підтримки закарпатських військових-Ужгород» та їй подібні орієнтовані на привернення уваги до найбільш нагальних потреб нашого суспільства на четвертому році війни. Учасники спільноти готові на волонтерських засадах відстоювати колективні цінності.

Група «Активна громада Закарпаття» об'єднує учасників на основі проблеми децентралізації. Ця тема була дуже популярною наприкінці 2010-тих років. Закарпаття було одним з останніх регіонів де новий адміністративно-територіальний устрій запрацював в повній мірі та були утворені територіальні громади. Тема децентралізації в наш час поступається темі війни і тому подібні групи мають нижчий рівень залученості спільноти. 20 листопада 2024 року в групі «Активна Громада Закарпаття» опублікований пост, який отримав максимальну залученість за згаданий вище період: 30 лайків, 9 коментарів та 7 перепостів. «На базі Факультет історії та міжнародних відносин УжНУ у середу, 20 листопада, відбувся Регіональний дебатний турнір. Вже 8-й рік поспіль, із ініціативи ВІ Активна Громада та Ресурсний центр зі сталого розвитку УжНУ активна молодь бере участь у національних дебатах з політичних реформ (цьогогоріч – з тем відновлення та реформ) і отримує цікаві призи та визнання». Коментарі до дописів групи мають схожу специфіку як і до попередньої групи. Проте, значно нижчою є кількість самих коментарів та перепостів.

Спільнота «Експерсії з Максом Адаменко» належить до спільнот, які формують індивідуальний соціальний капітал учасників. Ця спільнота спрямована на організацію дозвілля та поширення знань про туристичні родзинки Закарпаття. Частотний аналіз появи слів у дописах учасників показав велику кількість власних назв, імен. В Інтернет-спільноті «Експерсії з Максом Адаменко» за вказаний період найбільшу популярність здобув пост від 1 квітня 2025 року наступного змісту: *Що треба класти у Великодній кошик і чому? Традиції села Макарьова. Майстер-клас від тітки Надії, Олеси*

і Наталки з Макарьова (Закарпаття). Радію, як дитина. У відео лише 1 з 5 інтерактивів нової краєзнавчої екскурсії в село Макарьово!...». Даний пост отримав 2,8 тисяч перепостів, 11 тисяч «лайків» та 132 коментарі. Цей пост містив інформацію про традиції святкування Великодня в конкретному населеному пункті. Велика кількість коментарів містила специфіку святкування свята в населеному пункті коментаторів. Низка коментарів була негативного забарвлення. В групі розміщено багато постів, які спрямовані насамперед на реалізацію утилітарних (послухати музику, поїсти, погратись) та комунікативних (спілкування) потреб. Цікаво, що у деяких постах простежується розмежування на «ми» (організатори) та «вони» (гості заходу), чого не має у постах групи «Рух підтримки закарпатських військових-Ужгород», де більш помітною є єдність групи.

Такі спільноти переважно егоцентричного типу, проте дана характеристика не свідчить про тимчасовість або нестійкість спільноти. В даному випадку доцільно говорити про очевидну, пряму вигоду перебування у спільноті для її учасника.

Висновки. Інтернет-спільноти в умовах війни в Україні трансформуються у повноцінний соціальний інститут, здатний мобілізувати соціальний капітал і забезпечити виживання громади в кризовій ситуації. На прикладі Закарпатської області простежується, як цифрова комунікація замінює або доповнює традиційні соціальні зв'язки. Подальші дослідження мають бути зосереджені на міжрегіональних відмінностях та довгострокових ефектах цифрового волонтерства та мережевої згуртованості.

Умови формування цифрової участі та перспективи дослідження Community engagement у цифровому середовищі розвивається на перетині інституційного та неформального активізму. Його формування залежить від доступності інструментів, прозорості комунікацій, культури довіри та готовності до спільних дій. У цифровому просторі бар'єри участі часто знижені, проте існує ризик селективного залучення – активізуються переважно ті, хто вже має доступ до цифрових інструментів і соціального капіталу.

Подальші дослідження мають враховувати гендерні, вікові та регіональні аспекти цифрової участі, а також вплив алгоритмів платформ на типи контенту, що формують соціальний капітал. Актуальним є вивчення sustainability digital engagement – чи зберігається активність після завершення кризового стану війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bourdieu P. The Forms of Capital. In: Richardson, J. (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood. 1986
2. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster. 2000

3. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 1988. 94, S95–S120.
4. Portes A. The Two Meanings of Social Capital. *Sociological Forum* 15, no. 1 (2000): 1–12. URL: <http://www.jstor.org/stable/3070334>.
5. Wellman B. Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized Networking. *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 25. 2 June 2001. P. 227–252.
6. Castells M. *Communication Power*. – Oxford University Press. 2009
7. Arnstein S. R. A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, 35 (4), 216–224. DOI: <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
8. Centers for Disease Control and Prevention. *Principles of community engagement*. 1st ed. Atlanta (GA): CDC/ATSDR Committee on Community Engagement; 1997.
9. Granovetter, Mark S. The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*. 78, no. 6 (1973): 1360–80. URL: <http://www.jstor.org/stable/2776392>.
10. Палій О. Ю. Соціальний капітал територіальних громад України в умовах війни: сучасні трансформації та прогнозні зміни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 2 (54). С. 106–123. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.106>
11. Лобода І. М. Динаміка соціальної й психологічної стійкості населення України в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1 (55). С. 41–59. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.041>
12. Brück T., Ferguson N. T. N., Justino P. Conflict and social capital: Evidence from the Russian war against Ukraine. *Journal of Comparative Economics*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2024.04.001>
13. Kucherenko T. et al. Online networks of support in distressed environments: The case of Ukraine during the Russian invasion. arXiv preprint arXiv:2308.01914. 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2308.01914>